

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1.50 din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 13. oktobra 1939.

U p r a v n i š t v o: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Poštnočekovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifi

Tiska Zadruga tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Slovenska zastava

V banovini Hrvaški je uveljavljena že nekaj časa uredba, po kateri morajo ob slovesnih dnevih obešati tudi državni uradi na svojih poslopih zraven državne (belo-modro-rdeče) zastave tudi hrvaško narodno zastavo rdeče-modro-belo. Seveda pa morajo uradi banovine Hrvaške tudi obešati staro hrvaško narodno zastavo. Na zasebnih poslopih so razobešali na Hrvaškem že pred omenjeno uredbo hrvaške zastave, po 26. avgustu t. l., ko je bil sklenjen sporazum, pa seveda obešajo pri vsaki priložnosti samo hrvaške zastave in jih smejo razobešati seveda tudi 1. decembra. Na Hrvaškem je namreč že razveljavljen § 29. zakona o imenovanju in razdelitvi kraljevine na upravna področja s 4. oktobra 1929, po katerem je bilo vobče razobešati in nositi samo državne zastave. Ta predpis pa nima kazenske sankcije, to se pravi, da ne določa nobene kazni za to, če bi kdo razobešil ali nosil kakšne druge zastave kot državno, torej slovensko, hrvaško ali srbsko zastavo. Na Hrvaškem so prejšnji politični režimi sicer v začetku kaznovali tiste, ki so razobešali hrvaške zastave, z denarnimi globami najprej po 500 dinarjev, pozneje pa le z globami po 50 dinarjev, naposled so pa politične oblasti, in to že pred nekaj leti, prenehale s kaznimi zaradi izobešanja hrvaških zastav, tako da so Hrvatje že zadnja leta pred sporazumom od 26. avgusta tega leta razobešali in nosili nemoteno svoje narodne zastave. V Sloveniji so kaznovala okrajna glavarstva oziroma policijske oblasti razobešanje slovenskih narodnih zastav po § 78. zakona o notranji upravi z dne 19. junija 1929 z denarnimi globami, § 78. tega zakona se pa ne glasi nič drugače kot dobesedno takole:

»Državna oblastva obče uprave morajo štiti ugled državnih in samoupravnih organov javne uprave.

Vsakdo mora varovati v uradnem občevarstvu z organi omenjenimi v prednjem odstavku, dostojnost in pazljivost, ki ustrezajo njih javnemu položaju.

Tem organom se nareča, da morajo varovati v službenem občevarstvu dostojanstvo svojega položaja, se vesti proti vsakomur dostojno in mu biti po možnosti uslužni v svojem področju. Zaradi prokrstitve tega predpisa se sme pritožiti prizadeta oseba na starešino urada, ki mu je dotični organ podrejen, ali pa na starešino državnega obsega upravnega oblastva.

Kdor prekrši predpis odstavka (2) tega člena s tem, da žali v uradnih prošnjah javnega organa ali se ponaša proti njemu, ko ta opravlja službeno dolžnost, tudi navzlic predhodnemu opominu, namenoma uporno ali se upira ugoditi njegovemu pozivu, se sme kaznovati z denarno kaznijo od 10 do 500 dinarjev, če pa je ta kaznen neizterljiva, z zapornikom od 1 do 10 dni.

Za kaznovanje po prednjem odstavku je pristojno državno obče upravno oblastvo prve stopnje, ne glede na sodno postopanje.

Te določbe po njeni vsebini logično ni mogoče uporabljati zoper tistega, ki samo razobeša druge zastave kot državno. Zato je upravna oblast druge stopnje zaradi pritožbe odločbo nekega okrajnega glavarstva, ki je kaznovalo nekoga, ki je razobešil slovensko zastavo, z 200 dinarji, razveljavila, ni pa pritožnika oprostila kazni, ampak je uporabila § 78. zakona o notranji upravi, češ da se je pritožnik uprl pozivu oblastnega organa, ko ga je ta pozval, naj odstrani slovensko zastavo. Bilo je pa izrečeno v nekem primeru tudi mnenje, da je razobešanje slovenskih zastav kaznivo po stari avstrijski naredbi iz leta 1857., med pravniki imenovan »Prügelpatent«. Ta stara naredba bivšega avstrijskega notranjega in pravosodnega ministra od 30. septembra 1857 določa, da je kaznovati vsa dejanja in opustitve, ki so po zakonih ali po oblastnih naredbah v splošnem označene kot kaznive ali pa iz javnih ozirov kot protizakonite, čeprav ni zanje določena izrečno kakšna kazen — z denarno globo od enega do sto goldinarjev ali pa z zapornikom od šestih ur do 14 dni. To naredbo so bivše avstrijske oblasti uporabljale na primer zoper ponočne razgrajaje itd. Vsi pravniki in zlasti oblasti same so bile mnenja, da je ta stara av-

strijska ministrska naredba že zdavnaj izgubila veljavo, ker jo sedanje upravne oblasti same niso uporabljale zaradi razobešanja slovenskih zastav.

Pravno stanje glede razobešanja slovenske narodne zastave je torej zadosti nejasno oziroma je prepoved slovenske narodne zastave, če se pravno stanje pravilno presodi, v resnici brez kazenske sankcije še dandanes. Zato nima ta prepoved več prave osnove posebno ne zategadelj, ker je na Hrvaškem po sporazumu hrvaška zastava naravnost zapovedana in jo razobešajo ne le zasebniki, ampak celo državne in banske oblasti. V Srbiji

E. D.:

Stojadinovičevi načrti za sporazum

Stojadinović je sestavil leta 1935. vlado »treh hierarhov« ob tihi podpori petomajske opozicije in ob udeležbi petomajskih abstinentov, ker je javnost mislila, da pomeni nastop te vlade prestop k politiki sporazumevanja s Hrvati in povrnitve k demokraciji. To nalogo vlade izpoveduje deloma celo njena deklaracija z dne 4. julija 1930.

V teku treh let in pol je vodil Stojadinović s svojimi najbližjimi pomočniki vsaj pet vlad: vsaka od njih je pomenila nov korak na desno, in ko je Stojadinović letos februarja padel, so ga takoj začeli zapuščati dolgoletni zavezniki njegove notranje politike. Le-ti so tudi kmalu pričeli razgrinjati tajnosti namenov Stojadinoviča, seveda s pristavkom, da jim ti nameni prej niso bili znani. Javnost je mogla spoznati, da Stojadinovičeve vlade preprosto niso bile sposobne držati besedo, ki je bila dana v prvi deklaraciji. Javnost pa sedaj polagoma tudi doznava, kakšne vrste je bil Stojadinovičev poskus, »rešiti hrvaško vprašanje«.

V tej smeri je Stojadinović posnel iz notranje politične blamaže Boška Jevtića nauk, da mora imeti za seboj vsaj videz politične organizacije pripadnikov. To je bil njegov in njegovih prijateljev nagib ob ustanovitvi organizacije, ki je poudarjala svojo sestavno različenost nasproti prednici v tem, da so vstopile v novo organizacijo večinske politične organizacije, v katerih so sodelovali ministri njegove vlade. Toda pri tem na sebi pravilno razumljenem nauku so spočetniki nove organizacije spregledali, da se organizacije političnih pripadnikov ne izvršujejo monopolno, temveč spontano. Ko se je torej poskus ustanovitve posrečil, vsaj podoba je bila taka, so spočetniki zapadli domišljiji, ki je nasledek dvorezne prevarnosti javnega glasovanja. Volitve z javnim glasovanjem ne prevarajo namreč samo volilcev, temveč tudi tistega, ki take volitve izvede. Prezirajoč, da se je tako ustanovitev politične organizacije, kakršna je bila izvedena, posreči prav vsakemu oblastniku, dokler je to, so se Stojadinović in njegovi sateliti spustili najprej v »pre-skušnjo te organizacije«, v — občinske volitve leta 1936. Te volitve so »potrdile« mišljenje, da je vladna politična organizacija »vkoreninjena v narodu«, z izjemo hrvaškega ozemlja, kjer se je izkazalo, da obvlada pri javnem glasovanju volilce HSS.

Na tej podstavi se je Stojadinović januarja 1937 spomnil dr. Mačka, ko se je vračal, spočit od smučanja v Davosu, domov. Konec januarja tega leta je dal naprositi dr. Mačka, da bi se sestala v Brežicah v lovski koči celjsko-zagrebskega Polnemca in Polhrvata. Medtem ko sta se oba res tam sestala, je čakal Stojadinoviča v Zagrebu njegov najboljši zaupnik na področju notranje politike in zagotavljal časnikarjem, da je on, kar se tiče Hrvatov, »kakor luna« in da bi rad sklenil »svojo politično kariero s sporazumom s Hrvati«.

Kot čisto spekulativen politik si je predstavljaj Stojadinović rešitev hrvaškega vprašanja popolnoma »realno« kot vprašanje, kako bi odstranil

oblasti ne nastopajo zoper srbsko narodno zastavo kljub § 29. zakona o imenovanju in razdelitvi kraljevine, srbska pravoslavna cerkev pa je ves čas tudi od leta 1929, naprej razobešala srbsko narodno zastavo. Zato je sedaj, ko so se časi izpremenili in priznava sedanja vlada srbski, hrvaški in slovenski narod kot narode z vsemi pravicami do narodne samobitnosti, nujno potrebno, da se tudi uradno spet pripozna v Sloveniji slovenska narodna zastava. To je mogoče določiti z naredbo ministrskega sveta, še preden bodo prenesene pravice, ki jih ima banovina Hrvatska, na Slovenijo.

Slovenska narodna zastava je za Slovence prav tako simbol največjega pomena, kakor je za Hrvate hrvaška ali pa za Srbe srbska.

strankarski odpor HSS proti politiki vlade. Zato je zasnoval svoj predlog v bistvu na ustanovitvi režima, ki bi počival na delitvi oblasti med HSS in JRZ. Bil je tako zelo prepričan o »genialnosti« svoje ponudbe, da se mu ni zdelo potrebna kaka bolj resna priprava za razgovore z dr. Mačkom.

Kaj sta se razgovarjala v tisti lovski koči, bo bržčas odkril dr. Maček, kadar bo hotel. Kajti da bi to povedal Stojadinović, ni pričakovati, če sodimo po znamenjih, kako je iz lovske kočice odpoval. Odšel je iz tiste kočice tako zmešan, da se je dal peljati najprej na postajo v Brežicah, kakor da bi hotel potovati naprej v »svojem« vlaku, tam pa je dal povelje, naj ga peljejo kar v avtomobilu do Zagreba. Tista vožnja v Zagreb je bila razmeroma hitra, medtem ko se je »njegov« vlak vlekel prazen naprej. Namesto prepadenega in zmešanega »vodje« pa je dal nato v Zagrebu njegov najboljši zaupnik na področju notranje politike časnikarjem izjavo, da niso razgovori v Brežicah »ničesar razbili in ničesar pokvarili«. Če so si Hrvati norčevanje tega Stojadinovičevega zaupnika dobro zapomnili, bo pokazala najbližja bodočnost.

Nobenega dvoma ni, da je dr. Maček ponudbo dr. Stojadinoviča neprikrito odklonil, in prav tako je dobro znano, da se je Stojadinović od takrat naprej zastoj trudil, doseči stik s Hrvati. Tudi njegov prijatelj je dokončno zapravlil vsakršno zaupanje Hrvatov, ki do njega že tako ni bilo posebno utrjeno.

Kaj je ponudil Stojadinović? To se da danes uganiti iz tega, kar je pisarilo njemu služeče časopisje, ko je še vladal, in kar pripovedujejo njegovi dezertjerji, odkar je padel. Ponudba je vsebovala približno sledeče bistvene predmete, izhajajoč iz domneve, da HSS tako kot skoraj vsaka druga stranka ni neobčutljiva nasproti privlačnosti oblasti, torej tudi ne nasproti ponudbi, da dobi oblast.

HSS naj bi izvrševala na hrvaškem ozemlju izključno vso notranjo oblast, razen v finančnih zadevah, ki ostanejo Belgradu. Oblikovno naj bi pristopila k JRZ ali pa postala vsaj njena zaveznica. Za uveljavljenje kakršnih koli zahtev HSS ni potrebna in se tudi ne bo izvedla nobena sprememba ustave; dosednji predpisi ostanejo prilagodeni veljavi, uporabljane teh predpisov v savski in primorski banovini in morebiti v nekaterih okrajnih deželah, drinske in dunavske banovine pa se prepusti tamkajšnjim banom, oziroma okrajnim glavarjem, ki bi bili postavljeni na novo po zaslišanju vodstva HSS. Obstoječi predpisi so taki, da omogočujejo popolno spremembo notranje politike na hrvaških tleh zgolj po tem, kdo jih uporablja. V zavarovanje izvršitve vseh zagotovitev bi se v skupni vladi odstopilo nekaj mest osebam, ki bi jih predlagalo vodstvo HSS. Ta skupna vlada bi razpustila narodno skupščino in se podala v nove volitve. Ona bi poskrbela tudi za primerno prilagoditev senata. Zaradi približanja finančne politike h gospodarskim potre-

ban finančnih krogov v Zagrebu bi prevzel finančno ministrstvo — tako kot leta 1929. — Hrvat. Hrvaški politični kaznjenci bi se izpustili iz zaporov, policijsko osebje pa bi se premestilo. Savski in primorski ban bi ostala oblikovno sicer zgolj predstojnika notranje uprave druge stopnje, tako da bi bila še vedno na zunaj popolnoma podrejena notranjemu in resornim ministrom, vendar bi bila oba bana kot zaupnika HSS dejansko na svojem področju vsemogočna in bi ministri izdajali odloke na pritožbe zoper njiju odločbe po konceptih, ki bi jih sprejemali od obeh banov. Praktična dokončna pristojnost obeh banov bi bila na ta način dosežena via facti, brez spremembe kakršnega koli predpisa.

Pri takem načrtu sporazuma je vseeno, ali se hočejo Hrvati oblikovno prištevati k HSS ali h krvaškemu delu JRZ, ki se pač doma še vedno

imenuje HSS. V prvem primeru bi Stojadinović dovolil tudi dejansko legaliziranje HSS ne glede na predpise zakona o družtvih.

Kakor vemo, je dr. Maček ponudbo tega kova odklonil in pretrgal vse stike s Stojadinovićem in njegovimi sateliti, glede katerih je ugotovil, da po njegovem mnenju ne predstavljajo nikogar. Stojadinović in njegovi sateliti so napravili hudo napako: sodili so dr. Mačka po sebi: storili pa so še hujšo napako: to svojo sodbo so mu kar izblebetali.

Ker je torej Stojadinović naravnost povedal, da misli rešiti hrvaško vprašanje s tem, da pripravi HSS k vstopu ali vsaj k zavezništvu z JRZ, zato bi pa dobila HSS kot taka izključno oblast na hrvaških tleh, JRZ pa povsod drugod, je prišlo drugače in je sklenil dr. Maček sporazum s Cvetkovićem.

Izidor Kostrun:

Pred novim koledarjem

(Nadaljevanje.)

Ponedeljek, 20. 9. 1957. — »Ponedeljski Slovenec« in »Ponedeljsko Jutro«, oba imata poročila iz Ptuja o prosvetnem taboru, ki je bil v Ptuju preteklo nedeljo. Na taboru sta nastopila ministra dr. Rogič in dr. Miha Krek, slednji v kroju slovenskih fantov. Iz govora dr. Kreka sklepa »Jutro«, da bo spremenjen zakon o Sokolu, kajti dr. Krek je izjavil, da »nobena telesno vzgojna organizacija ne sme imeti večjih pravic, kakor jih imamo mi«.

Torek, 21. 9. 1957. — »Slovenec« objavlja popolno besedilo dr. Krovega govora v Ptuju. To besedilo potrjuje večrajšnja poročila. »Naša organizacija je zakonitim pogojem zadostila. Zakonito odobrena so naša pravila, potrjena je naša uniforma, naš program, naša organizacija, naš način dela. Govor vsebuje tudi narodno politično spoznanje organizacije: »Slovenstvo in jugoslovenstvo tega naroda na severnih mejah Jugoslavije sta življenjsko med seboj vezani lastnosti, ki druga brez druge ne moreta obstajati.«

Sreda, 22. 9. 1957. — Dopisnik »Jutra« se bavi z vprašanjem, v katerem jeziku naj se poje državna himna, v dopisu, v katerem oznamuje napad v »Slovenec« za strupen račun Sokolov in Sokolice iz D. M. v Polju. Če je učiteljski zbor »sklenil, naj se poje himna v slovenskem prevodu, je prekoračil svoje področje, kajti banska uprava ni izdala nobenega takega odloka«. — Sočasno izšli »Slovenec« pa prinaša obširno poročilo o »umazanem napadu na dobro ime slovenskega naroda«, izvršenem »s podtaknjeno okrožnico, o kateri se na prvi pogled vidi, da je podtaknjena«. Proti okrožnici svetuje »Slovenec« svojim pripadnikom, naj gredo »s čistimi rokami naprej«. — Iz »Jutra« doženemo danes na drugi strani tudi to, da ima omladina JNS idejne smerice.

Četrtek, 25. 9. 1957. — »Slovenec« ponavlja boj s podtaknjeno okrožnico v uvodniku »Borba do cinizma« in v »užaljenih odmevih« iz Ljubljane, Kranja in Celja, ter obvešča, da je dr. Milan Stojadinović odpotoval iz Prage. Pred odhodom iz Prage se je dr. Stojadinović sestal z Leonom Blumom. — »Jutro« posvečuje podtaknjeni okrožnici v soglasju s »Slovencem« svoj uvodnik, dobi pa

povsem drugačne sklepe, kakor »Slovenec« ter imenuje »Slovenčev« pisanje »pamflet«. V beležkah omenja, da so nastale pri sestavi zapismika o sporazumu med Združeno opozicijo in dr. Mačkom težave ter da je na shodu borbašev Hodžere v Svilajncu govoril tudi dr. Irgolič, pri čemer je bilo več zborovalec težko poškodovanih. Tega dne objavlja »Slovenski narod« podatke o govoru, ki ga je imel Gjura Janković na shodu omladinske JRZ v Belgradu 17. t. m. in v katerem je rekel, da mora računati z državljansko vojno tisti, ki hoče spremeniti sedanjo ustavo.

Petek, 24. 9. 1957. — Jeseniški sodniki »Slovenca« sporočajo, da so se »podtaknjene okrožnice« pojavile tudi tamkaj, nakar so jih naznačili policijskemu komisariatu. Hkrati svetujejo, »ker so pošteni nasprotniki to početje obsodili, je možno le še to, da so te okrožnice razmnožili norci, zato naj se tudi preiskava obrne v to smer«. — »Slovenec« se pridružuje mišljenju »Jutra« in odstopa od svojega prejšnjega mnenja, trdeč, da je sporazum težak, ne več zračen. Uvodnik »Jutra« o »podtaknjenih okrožnicah« imenuje »prizanesljivo ogorčenje«. Tudi »Jutro« se snov še vedno dopade in v uvodniku »Beseda in dejanje« trdi, da je včeraj bral v »Slovenčevem« uvodniku nekaj prav tehtnih besed o politični moralici. — »Slovenski narod« še ne ve, kje bo Jurij Demetrovič čez leto dni, in ponatiskuje z naslado Demetrovičevu polemiko z »Obzorom« zastran jasnega stališča jugoslovenskih nacionalnih politikov nasproti sporazumu.

Nedelja, 26. 9. 1957. — Z Jesenic poročajo »Slovenec« o desetletnici kaplanovanja »gospodarskega kaplana« Andreja Križmana in pravijo, da ga kot takega visoko cenijo. Uvodnik pa posvečuje »Slovenec« poglavju o politični moralici. Vsi so prepričani, da je to odgovor »Jutru«, in res je to tudi zapisano. O tem, ali je odgovor pravilen, pa bi nas razmišljanje predaleč занeslo.

Sreda, 29. 9. 1957. — »Pa je le drugače.« ponatiskuje »Slovenec« iz »Samouprave« in slika politične svoboščine pod vlado dr. Stojadinovića in svobodo, ki je vladala pod vlado JNS in Jevtića. »Takrat niso smeli listi prinašati niti slik Davidovića in drugih opozicionalcev, zdaj jih pa lahko

brez skrbi, da bi jih kdor koli zato preganjal. Mi mislimo, da je to svoboda.«

Četrtek, 30. 9. 1957. — »Slovenec« se veseli, da je »Samouprava« ponatisnila njegov članek »Glas izza Sotle o Slovencih« in mu dala ime »Moška beseda«. Z »Delavsko politiko« polemizira zaradi sodruga Louarta, ki je spremljal izlet »sodrugov iz Francije«, pod naslovom pa se zahvaljuje Joci Jovanoviću, ker je vzlet katoliško akcijo v obrambo pred obrekovanji. Pod naslovom »Vse je pripravljeno — za sporazum« se norčuje iz dolgotrajnosti posvetovanj Združene opozicije z dr. Vl. Mačkom.

Sobota, 2. 10. 1957. — »Jutro« poroča, da so v teku štiri akcije: Bolnišnica, jadranska železnica, jadranska cesta in poglobitev železnice skozi Ljubljano.

Sreda, 6. 10. 1957. — »Jutro« objavlja na šesti strani neprijetne podatke o »velikem pomanjkanju železničarskega naraščaja«. Pri pazljivem branju pa se izkaže, da ne primanjkuje — seveda le v Sloveniji — samo naraščaja, temveč da je zaposlenih sploh premalo železničarjev, tako da so vsi preobremenjeni. Za vseh 1.146 km prog v Sloveniji je zaposlenih samo 11.500 uslužbencev. — Pod naslovom »Srečna banovina« opisuje napredek vrbaske banovine, odkar ji banuje Bogoljub Kujundžić.

Četrtek, 7. 10. 1957. — »Slovenec« pograbi za »srečno banovino« in domneva, da »Jutro« Kujundžića in vrbaske banovine ne bo več blagovalo, kjer je Kujundžić prav istega dne postal minister v vladi JRZ. Izvršila se je namreč spet kedaj rekonstrukcija Stojadinovićeve vlade, ker so »nekatero spremembo v vladi narekovala potrebe zadnjega časa«. — V zvezi s tem trdi »Samouprava« v uvodniku, da prihajajo novi ministri naravnost iz ljudstva (Kujundžić in drugi), pa bo tako vlada najbolj obveščena o ljudskih željah in potrebah. Rekonstrukcija vlade pomeni torej utrditev dosedanje smeri notranje in zunanje politike. Današnji vladi morajo tudi najhujši nasprotniki priznati, da nikdar in nikjer ni vodila osebne in strankarske politike, temveč je vedno branila le življenjske državne koristi. — Drugi dnevniki o rekonstrukciji vlade ne prinašajo lastnih komentarjev. Pač pa omejna »Jutro« predstojajo veliko prekomasacijo občin in našteva trge in mesta, ki bodo »dobil večje ali manjše porcije čisto kmečke okolice«, medtem ko je v preračunski razpravi leta 1956, Stojadinović utemeljeval upravičenost nadaljnega pooblastila za prekomasacijo občin s tem, da je treba trge in mesta osamosvojiti od kmečke okolice.

Petek, 8. 10. 1957. — »Slovenec« prinaša uvodnik, posvečen dvajsetletnici smrti dr. (Janeza) Kreka, in sestavek dr. Antona Korošca »Iz spominov na dr. Kreka«. V smislu načela »De mortuis« opozarja dr. Korošec, da bo treba opise življenja dr. Kreka tako podvreči še strogi kritiki in reviziji. Zaradi olajšanja te kritike in revizije poroča zaradi tega o nekaterih, čisto človeških črtah dr. Kreka. Tako dr. Krek ni znal ceniti denarja, zato se ni redko zgodilo, da je moral postati dr. Korošec njegov bankir. To pa je storil dr. Krek na sprehodu tako, da je dr. Korošca vedno najprej ozmerjal zaradi njegove popolne politične nesposobnosti, nato pa nevljudno zahteval denar. Tudi če je pri kartanju izgubil, je nevljudno in še ponoči zahteval od dr. Korošca denarja. Z ve-

Ivan Hrovat:

Ob „Kočevskem zborniku“

(Nadaljevanje.)

Smer kolonizacije od juga navzgor je še danes živa, in ves napredek slovenstva na Kočevskem pred vojno in po njej je uspeh te kolonizacije, ki ji ribniška stran dela v največji meri samo sramoto. Za druge priimke, razen navedenih treh, bi težko sodil, da bi bili že pred nemško kolonizacijo na ozemlju današnje občine Kočevske Reke. Seveda pa bi lahko o tem še mnogo povedali hišni priimki ter tudi položaj posameznih posestev. Za Mihiče v Gotenici se mi n. pr. zdi zelo pomembno, da imajo še danes v svoji lasti številko prvo in da so lastniki menda zelo trdnih posestev. Tudi razdelitev zemljišč bi morda pokazala mnogo važnejše izsledke, kot jih izvaja Simonič. Gotovo se mi namreč zdi, da so slovenski kmetje, prvotno in svobodno naseljeni na kočevskem ozemlju, imeli svoja posestva skupna, to je v gradah. Pojav, da se zemlja razdeli na ozke parcele, more nastati le tam, kjer dobi cela skupina kmetov že izkrčeno, prej obljudeno zemljo, ki jo skupno zavzame; pa še tedaj taka delitev ni gotova. Brezdvomna je taka razdelitev kulturne zemlje le tedaj nastala, ko naseljevanje ni bilo svobodno, ampak ko je graščak nagnal tlačane, da so morali izkrčiti zemljo in jim jo je potem on delil; ali pa če je isti graščak delil že prej izkrčeno zemljo novim naselnikom, ko starih ni bilo več. Vsekakor ima kmet rad svojo zemljo skupaj. Za kočevsko ozemlje, kjer se prvotna slovenska kolonizacija gotovo ni vršila v večjih skupinah, pa skoraj lahko pričakujemo, da so imele slovenske kmetije prvotno najbrž skoraj vse

gradasto obliko, ki jim jo je odvzela šele poznejša delitev zemljišč. Verjetno je, da je bila ta delitev deloma tudi nasilna. Zakaj od skoraj popolnoma samostojnih slovenskih posestnikov v oddaljenih krajih njihov zemljiški gospod pač ni imel posebnega dobička. In dobiček si je skušal pomnožiti s tem, da je del zemlje, tudi že obdelane, odkazal novemu naselniku, od katerega je zato lahko zahteval večjih dajatev. Ni to gotovo, a verjetno je vendarle, da prvi prebivalci v teh oddaljenih gozdovih niso imeli posebnih obveznosti do zemljiških gospodov, in da je zato tudi kolonizacija šla včasih na njihov račun. Velja to seveda za vse kočevsko ozemlje.

Če se vrnemo nazaj k priimkom, se oziromo proti današnji mozeljski občini. Značilni slovenski priimki so Lanetič (od juga), Perše, Štrbene, Kapš ter še Peče, Trampuž, Majhen. Nobeden od teh priimkov se ne nahaja na ozemlju severno od Kočevskega. Štrbene je sploh doma samo v mozeljskem področju, Kapš danes večinoma okoli Spodnjega loga, Trampuž in Majhen sta tudi še drugod. Ni dvoma, da so se vsi ti priimki morali priseliti od južne strani. Vprašanje pa je, od kod so doma. Za Trampuža je gotovo, da je s slovenskega Primorja, in zelo verjetno se mi zdi, da moramo tam v okolici iskati tudi ostale priimke. Niso sicer vsi tam doma, a pot na Kočevsko je gotovo vsem tem šla po zahodnih slovenskih pokrajinah.

To trditev bo lahko dokazati še iz priimkov drugih kočevskih okolišev. Potrebno pa se mi zdi opozoriti na pokrajino ob Kolpi pri Kostelu, o kateri mi je znano, da ima celo vrsto priimkov, ki so odločno zahodno-slovenskega porekla, na primer Kajfež, ki je doma na Goriškem, ali Beljan iz severne Istre; Marinč, ki je sicer doma tudi na Koroškem in na Dravskem polju, je v

Kostel prav tako moral priti preko zahodne Slovenije. Poleg tega je še več drugih zahodno-slovenskih priimkov.

Iz tega bi bilo sklepati, da moramo iskati vire prve slovenske poselitve južnega roba kočevskega ozemlja odločno na zahodu. Razrešitev bo sicer dala v mnogem oziru bržkone tudi Poljanska dolina, kjer mi pa priimki niso znani. Zelo pa se mi zdi, da se je tudi tu vršila kolonizacija od zahodne strani, tako da so bile istočasno poseljene Poljane, Kostel in Osilnica. Res da zgornji tok Čabranke še dolgo ni bil poseljen in zaradi tega sklepa Simonič, da se je kolonizacija vršila od Bele Krajine navzgor ob Kolpi. Prvi pogled na priimke pa vsako tako sklepanje odklanja, čeprav se je kasneje v pasu ob Kolpi, enako kot v Beli Krajini, naselilo mnogo južnega, neslovenskega življa, namreč Uskokov in tudi Hrvatov. Če se naseljevanje gornje kolpske doline morda res ni vršilo čez povirje Čabranke, se je morda skozi severno Istro.

Drugo vprašanje pa je, kdaj in kateri mozeljski kraji so bili poseljeni po prvotni slovenski kolonizaciji. Od Poljan navzgor je slovensko naseljevanje očitno šlo zelo počasi, prav tako počasi od kostelske Kolpe navzgor. Kljub temu, da je bila Poljanska dolina poseljena že 150 let pred nemško kolonizacijo, se mi zdi, da so se morali Slovenci v vasi sedanje spodnjeloške župnije naseliti le v manjšem številu, prav tako kot na Zidhovo, Škrilj ter Muho vas (prvotno slovensko Pečarji). Zdi se mi celo, da so nekateri doselniki prihajali istočasno z Nemci, in sicer ne samo od Kolpe navzgor stari slovenski naselniki, ampak tudi novi slovenski naselniki od drugih slovenskih pokrajin. O tem še pozneje, ko bo govor o nemški kolonizaciji.

liko težavo je dr. Korošec pripravil dr. Kreka, da je dal shraniti manjši znesek v mariborski posojilnici. Kmalu pa je nevljudno zahteval ta denar nazaj; izkazalo se je, da je bil menični aval nekemu dijaku, ki menice ni plačal; namesto da bi dr. Krek to dijaku zameril, mu pa ni zameril. Dr. Krek je hudo rad kartal in zmerjal dr. Korošca, če ga je od tega odganjal. Pri tarokiranju pa je dr. Krek pel kvartopirske pesmi. Zaradi teh pesmi je imel dr. Korošec brez potrebe velike sitnosti v delegacijah in se je moral v Belvederu zagovarjati, kar je seveda napravilo dr. Kreku veliko škodoželjnega veselja. Dr. Krek je imel med poslanci najrajši Piška, vendar misli dr. Korošec, da je on z dr. Krekom največ sodeloval.

Mestna hranilnica ljubljanska

Največji slovenski pupilarno varni denarni zavod obhaja pravkar pedesetletnico, kar je bil ustanovljen. Za ta jubilej je izdala Mestna hranilnica ljubljanska spominsko knjigo, ki jo je uredil dr. France Zupan in v kateri je popisan ves razvoj tega prvega slovenskega denarnega zavoda, ki je začel poslovati 1. oktobra l. 1889. Izmed udov prvega upravnega odbora živi danes edini Ivan Hribar.

Mestna hranilnica ljubljanska je bila ustanovljena iz gospodarskih, predvsem pa tudi slovenskih narodnih vzrokov ter je slovenska večina v ljubljanskem občinskem svetu že l. 1882. začela delati na to, da ustanovi mestno hranilnico kot protiutež takratni »Kranjski hranilnici«, ki je bila v nemških rokah. Preteklo je pa šest let, preden je vlada potrdila pravila Mestne hranilnice ljubljanske. Zavod je hitro raste, zavzemali so se zanj vsi zavedni Slovenci brez razlike strank ter je bil tudi upravni odbor sestavljen iz pripadnikov vseh strank. Že na koncu leta 1890., torej po enem letu, je imela Mestna hranilnica ljubljanska za tiste čase veliko vsoto vlog, t. j. 966.054 goldinarjev. Vloge so rastle hitro in so narastle že do konca leta 1891, na 1.616.524 goldinarjev, po desetih letih odkar je začela poslovati, pa je imela že 14.405.664,86 kron vlog. Leta 1938. so znašale vse vloge 406.848.695 dinarjev. Če bi bile rastle vloge v tistem razmerju kot so rastle v prvem desetletju, bi morale znašati ob petdesetletnici obstanka Mestne hranilnice ljubljanske vsaj 50% več, če ne več kot so znašale l. 1938. Da niso, so bile vzrok najrazličnejše gospodarske stiske, ki so zadevale slovensko gospodarstvo in ki so se poznale pri Mestni hranilnici ljubljanski prav tako kot v vsem slovenskem denarništvu. Že denarna stiska l. 1898., povzročena po vojni v Južni Afriki, pretresih v Turčiji in na Kitajskem je omajala denarni trg v Srednji Evropi, prav tako pa tudi gospodarska stiska v l. 1909.—1915. Prišla je na to svetovna vojna, ki je povzročila največje zmešnjave tudi v slovenskem gospodarstvu. Vrednost denarja je padla. Vkljub temu pa so vloge pri Mestni hranilnici ljubljanski, čeprav so vložniki svoje prihranke dvigali, narastle od l. 1914. do l. 1918. za nad 58 milijonov kron. Po preobratu je zadela slovensko denarništvu najhujše zamenjava kron v dinarje v razmerju 4 : 1, ki je bila stvarno popolnoma neutemeljena. Povrh je nastopila nestalnost valutnih razmer, ki je zajela skoraj vse

Bril se je dr. Krek kar v klubu in s svojo slino. Oglevala ni imel in se je bril »na pamet«. Ko so mu prijatelji nekoč kupili ogleдалo in nož, ju je imel komaj nekaj dni, potem pa zapravil. Medtem ko sta se morala Gostinčar in dr. Korošec pripravljati na seje preračunskega odbora, je dr. Krek narekoval Pišku pisma in vpletal šale. Pri jedi ni bil dr. Krek nič izbirčen. Pojedel je vse od kraja. Pač pa je imel izjemoma smisel za tobak in rad je vzel boljšo cigaro. Pri hoji je — kakor se je po smrti izkazalo, zaradi skleroze in srčne bolezni — dostikrat zaostajal, posebno če je šla pot navkreber; zato je dr. Korošec dostikrat dr. Kreka pokregal, posebno v Zagrebu, ko ga je pustil zadaj in sta se zadnjič videla.

evropske države. Dinar je padal in ljudje niso mogli imeti zaupanja v denar in ga zato tudi niso varčevali. Obrestna mera za posojila je poskočila zelo visoko, da slovenski človek ni mogel razumeti. Vse te naravnosti usodne okoliščine pa niso mogle uničiti največje slovenske hranilnice.

Hud in popolnoma nepotreben ter v dejanskih razmerah neutemeljen udarec je zadel po krivdi centralizma slovensko denarništvu l. 1931. Vse razsulo slovenskega denarništvu bi bilo l. 1931. izostalo, če bi bila Narodna banka priskočila slovenskim denarnim zavodom vsaj s kakšnimi 50 milijoni dinarji na pomoč. Ne bi bilo treba moratorijev, v katerega je morala stopiti tudi Mestna hranilnica ljubljanska, če bi bil centralizem imel kaj smisla za naše kraje, in slovensko gospodarstvo bi se bilo vkljub svetovni gospodarski stiski razvijalo nemoteno naprej. Koliko polomov pri nas bi bilo preprečenih! Nepotreben in popolnoma neosnovan udarec je prestala Mestna hra-

nilnica ljubljanska tudi zaradi naredbe, da mora ves denar mladoletnikov iz slovenskih pupilarno varnih zavodov, ki jim je bila na čelu ravno Mestna hranilnica ljubljanska, v Državno hipotekarno banko, iz katere se je pa denar stekal skoraj izključno v južne pokrajine. Boj, ki so ga bojevale slovenske pupilarnovarne hranilnice, je bil naravnost obupen, čeprav so jim pomagala slovenska sodišča, ki so odkazovala denar slovenskih mladoletnikov, kolikor so pač mogla.

Vkljub vsem težavam je pa Mestna hranilnica ljubljanska obstala. Ostala je prvi slovenski hranilni zavod, kar je očiten dokaz, da ima slovensko gospodarstvo in denarništvu zdrave korenine. Mestna hranilnica ljubljanska je doslej izplačala občanom in drugim javnim ustanovam okoli 127 milijonov dinarjev posojil, in je zraven tega ljubljanski mestni občini posodila 125 milijonov dinarjev. V zadnjih petih letih je dala za prosvetne, verske, socialne in druge občne koristne namene 2,5 milijonov dinarjev, odpisala pa v te namene 2 milijona posojil. Za novo mestno ubožnico je dala l. 1931. pet milijonov dinarjev, sedaj ob svoji petdesetletnici je pa določila za isti namen spet 5 milijonov dinarjev. S posojili Mestne hranilnice ljubljanske je bilo sezidanih 142 šol, 8 cerkva, 5 elektrarn, 4 bolnišnice, 7 ubožnic, 35 vodovodov in vodnjakov, 5 uradnih poslopij, 23 mostov, 6 gasilskih domov, 41 občinskih stanovanjskih hiš itd. Ljubljana sama ne bi bila videti kakor je, če ne bi bilo Mestne hranilnice ljubljanske, pri kateri so tisti, ki so zidali nove stavbe, dobivali hipotekarna posojila.

Treba bo skrbeti, da se Mestna hranilnica ljubljanska dvigne do tiste višine, ki bi jo bila lahko dosegla do današnjih dni, če je ne bi bilo v teku petdeset let zadelo toliko težav in da bo postala še v večji meri podpornica posebno slovenskih kulturnih zadev.

Opazovalec

A mi?

Hrvatje so po doseženi samostojnosti začeli seveda obravnavati zlasti vprašanje finančne samouprave, brez katere bi visela tudi vsa druga samouprava v zraku. Zadnje čase so načeli vprašanje fondov in zahtevajo, naj se takoj ugotovi delež, ki pripada banovini Hrvaški iz njihovih dohodkov, pri čemer gre za več sto milijonov dinarjev. Samo iz kolonizacijskega fonda da ji gre okoli 80 milijonov, piše »Obzor«. Mnogo težje pa bo po njegovem mnenju izračunati delež, ki pripada banovini Hrvaški iz osrednjih fondov in ki jih je ustanovil dr. Stojadinović v velikem številu, hoteč s tem še bolj naviti davčni vijak in gospodarsko še bolj izčepavati prečanske kraje sploh, a hrvaške posebej.

Tu bi najprej zaradi resnice pripomnili, da so fondi pač na Slovenijo še bolj pritiskali, kakor na Hrvaško. Opozorjamo na primer na cestni fond, a še bolj na izselniški fond, 45 odstotkov vseh izselnikov v zamejstvu je bilo iz Slovenije. To pa se pravi, da so 45 odstotkov vseh dohodkov tega fonda plačevali naši ljudje.

Vemo pa tudi, kako so se fondi uporabljali. A zdaj, ko se bodo dohodki iz fondov začeli

deliti, vsaj glede Hrvaške se bo to gotovo zgodilo, mar bomo mi še zmeraj čakali na drobtinice od lastnega kruha?

Mimogrede naj še omenimo, da zahteva tudi »Obzor« kot naravni nasledek hrvaške samostojnosti, da pobira poslej banovina Hrvaška vse davke, posredne in neposredne, užitnine prav tako kakor carine, kajti samo v tem primeru je mogoče uresničiti njeno finančno samostojnost. Torej natančno tisto, kar smo zahtevali mi za Slovenijo od prvega letnika našega lista.

Morebiti utegnejo vsaj ti jasni računi na hrvaški strani zdramiti naše zaspane podrejenice. Upamo, da ne računajo na to, da bi smeli tudi sedanjo veliko priložnost kar tako zamuditi.

Jugoslovenarstvo na slabem glasu

Velikosrbski list »Slobodna misao« tarna nad napakami, ki so jih naredili srbski politiki iz nekaterih srbskih pokrajin, trdi popolnoma neosnovano, da bi bili Srbi izgubili smisel za srbsko nacionalno misel, in precej nelogično, da niso srbske nacionalne misli nadomestili z jugoslovensko, in da je prišlo že tako daleč, da pride človek na slab glas, če se priznava za jugoslovenskega nacionalista.

Po vsem, kar nosi jugoslovensko nacionalstvo na svoji vesti, po tistem centralizmu, ki je najbolj pristen plod jugoslovenstva in najbolj gnil obnem, po tistem centralizmu, ki je kriv vse nenakopravnosti, zapostavljanja, korupcije, nasilja, pod katerimi so trpeli Slovenci in Hrvatje dvajset let, je res samo veselo znamenje, če je že kedaj vsak jugosloven kompromitiran, ki se kot takega še priznava. In znamenje ozdravljanja kakega državnega organizma je, da je že nazadnje do tega prišlo.

Prestavljanje slovenskih finančnih uslužbencev

V »Hrvatskem dnevniku« beremo, kako finančno ministrstvo zbira hrvaške ljudi doma. Iz Južne Srbije se vrača okoli 200 hrvaških finančnih uslužbencev v domovino, iz Slovenije pa pet, ker jih tu več ni bilo. Iz Hrvaške pa je prestavljenih 151 finančnih uslužbencev, med njimi 87 Slovencev, od katerih jih je bilo 75 prestavljenih v Slovenijo, 14 pa v Vojvodino, Srbijo in Bosno.

Morebiti se le najde kdo od tistih, ki so gonili unitaristično lajno, ki bi se nekoliko zamislil ob tem naravnem toku stvari in o — svoji krivdi. Da nekoliko premišljuje o tem, kako je opravičeval naše večje dajatve, nenakomerno davčno obremenitev in selitev naše industrije iz Slovenije, češ saj si bodo pa zato Slovenci izven »ožje« domovine naši zaslužek in kruha. In da zdaj, ko gredo jugoslovenski narodi svojo naravno pot samobitnega narodnega življenja, ne menče se za zlagane obrazce nenaravnega jugoslovenarstva, tudi preudarja o tem, koliko bo slabše živel naš človek, kakor bi lahko živel, če bi nam milijard ne bilo treba šteti, če bi se naši industriji ne bilo treba seliti.

Če se ozremo na osrednjo kočevsko pokrajino župnij Kočevje, Stara cerkev, se mi zdi, da moramo v priimkih ločiti dve vrsti. Nepuh, Hodnik in Delec v Stari cerkvi, enako najbrž Noschetti (Nože?) v Ložinah in Koblarjih ter Garšeti v Livoldu, odločno izpričujejo svoje ribniško poreklo. Poleg teh pa najdemo v vsej starocerkvenški župniji še Periče, današnje kočevske Perce, na slovenskem ozemlju Pirce, Poleg njih so značilni Plešeti, brez dvoma doma onstran Stojne, Miguči, Taljani, Černeti, Melci (prvotni Mule), Majhen, Trampuž, Belič, Marinčič in Schelaun, brez dvoma stari prvi naselnik Seljan, v Selu Trampuž, ki je znan že iz Mozlja, je brez dvoma slovenski Primorec, hrzkone tudi Majhen, kateri priimek mi ni znan iz nobenega sosednega slovenskega ozemlja. Značilno se njima pridružujeta v Črnem potoku (najjužnejša vas kočevske župnije razen Rogatega hriba) še Marinčič in Belič, ki izpričujejata svojo doselitev od Kolpe po svojih tamkajšnjih številnih zastopnikih. Da bi bil Taljan — Doljan, more menda priti pa samo iz fantazije v svoji sobi zaklenjenega profesorja. Seveda pravijo Kočevjarji Lahu Taljenar, a priimka Taljan niso dali nemško govoreči Kočevjarji, ampak slovenski naselniki Lahu, ki se je mednje naselil; po mojem mnenju celo ne na kočevskem ozemlju, ampak v oni zahodno slovenski pokrajini, odkoder se je potem že poslovenjeni »Taljan« skupaj s slovenskimi kolonisti priselil na kočevsko ozemlje. Za Pirce menda ne bo težko ugotoviti, v kateri slovenski pokrajini so v resnici doma. Vsekakor so njih zastopniki tudi na Notranjskem, odkoder so hrzkone prišli na Kočevsko. Je pa tudi mogoče, da so morda prišli iz ribniške doline, zlasti ker so doma zgolj v dolini od Kočevja do Ribnice.

Isti dokaz, da je večina slovenskega prebival-

stva bila iz zahodno slovenskih krajev, nudi župnija Koprivnik skupno z vsemi Rogovske planote ter Onekom in Mačkovecem. Značilno zahodno slovenski priimki so tu: Kozar, Križe (Cosar, Crisse), Stanič (danes Stonič), Marinč, Majhen, Ničemer, Poleg teh imamo še nedvomno slovenske priimke: Jelen, Medec, Kraker; v planinski župniji še Lužarje, Mile-je, Rožiče in Štrbence. Značilno pa se mi zdi, da je na današnjem Oneku kar šest Mulcev. Znano je, da so Mulci doma od Loža. Ohranil se je priimek do danes, samo da je u onemel v polglasnik, koi se to deloma kaže že v urbarju l. 1574. Prav za vas Onek bi sodil zaradi teh priimkov, da je morala biti prvotno s Slovenci poseljena, enako kot Mačkovec, ker so pač te vasi ležale ob stari prometni poti Poljane—Ribnica. Iz tega bi se mi zdelo, da je ime Mačkovec prvotno slovensko, za vas Onek pa, da se je prvotno slovensko ime izgubilo. Značilno je, da imajo na Oneku nekatere trdne hiše še danes domače slovenske priimke, čeprav je vas trdo nemška. Hiša št. 1. (danes se pišejo Trampuž), se imenuje Melchonsoš (pri Mulcovem Janezu). Za priimek Kozar mi je znano, da je doma na goriških Brdih, priimek Križe sem srečal na Pivki (z obrazom, kot bi videl pristnega Kočevjarja!). Tudi v dolini Čabranke je vse polno priimka Križ, ki se stalno doseljuje na Kočevsko. Staniči so doma menda od okolice Gorice, Ničemerji prav tako nekje iz Primorske, Rožiči in Lužarji bodo menda doma od sosednih slovenskih vasi. Štrbence sem omenil že kot značilne za mozelsko župnijo, Jeleni bodo menda tudi od Bele Krajine, za danes številne Medice bi bilo treba ugotoviti domači kraj.

V černošnjiški dolini so priimki splošno isti. Topli vrh ima poleg tega še Klobasarja.

(Dalje.)

Volitve

»Nova riječ«, ki jo izdaja Večeslav Vilder, prinaša uvodnik »Kar naprej volitve!«. Med drugim pravi:

..... v izrednih razmerah so potrebni izredni ukrepi za osvojitve ljudske duše. Škandalozni volilni diktatorski red, nasilne, potvorjene volitve tri leta po vrsti so omajali v širokih slojih vero v državo. Diktatura je zamašila vse ventile. Dobro, s sporazumom je zginila stara skupščina, ni pa prišla nova. Da bi se bile na kakšen način mogle že v tem mesecu v vsej državi izvesti volitve za skupščino, bi zmanjkalo deset desetin nezadovoljnosti. Že samo zaradi tega dejstva bi se čutilo v vsakem kotičku države, da je prišel nov kurz. Da je prišel in da ne bo zginil, kakor pleve na vetru, temveč da stoji na trdnih nogah narodnega zaupanja.

Čim kasneje pridejo te splošne volitve, tem slabši bo njihov učinek, a razen tega utegne biti duhovno nastrojenje za njihovo izvedbo slabše, ne pa umerjenejšje, kakor nekateri napačno računajo. Kajti gremo v čedalje težje čase. V Švici, četudi je bila izvedena splošna mobilizacija, bodo volitve sedaj v oktobru, na Angleškem zaseda parlament stalno, g. Hitler sklicuje vsak hip Reichstag, da mu podaja svoje pojasnilo. Povsod v vojskujočih se in v nevtralnih državah je vse osrednjeno na vzdrževanje duha tistih najširših slojev, kajti tisti, ki se vojskujejo, se vojskujejo na dve strani, navznoter in navzven, a tisti, ki se ne vojskujejo, morajo držati notranjo fronto. Vse gomoli, misli ne poznajo meja, človeštvo je spet bolno, na odločilnem razpotju. Da se obvarujemo zmešnjave, da čim močneje povežemo vse komponente in vse države v en snop, je treba z volitvami odpreti ventile in vltiti vero v državno skupnost in tako na široka pleča ljudstva postaviti odgovornost za današnjo in jutrišnjo usodo.

Trpinčenje političnih jetnikov

»Zagrebački list« od 8. letošnjega oktobra prinaša poročilo, kako so na zagrebški policiji mučili hrvaške politične jetnike. Iz njega posnemamo:

Šele zdaj se odkrivajo vsa težka hudodelstva skupine okrutnih sadistov, ki so v izvrševanju uradne dolžnosti na zverinski način mučili hrvaške politične jetnike. Za časa slaboglasnega načelnika zagrebške policije je bil na policiji ustanovljen poseben oddelk agentov in zasliševalcev, ki so imeli zgolj dolžnost, da mučijo jetnike, ki bi med zasliševanjem ne priznali dejanj, zaradi katerih so bili obtoženi. Pri tem oddelku je prišlo dostikrat do sprememb. Ena izmed največjih vlog v mučenju političnih jetnikov je pripadla nekemu zasliševalcu Ehrlichu, ki ga je na skrivnosten način zmanjkalo — samomor?

Skrivnost Ehrlichove smrti do danes ni popolnoma pojasnjena. Za Ehrlichom niso prav nič zastajali Branko Zwerger in Ljubomir Belošević in drugi uradniki. Kar pa je najhuje, žrtve so bile mučene v navzočnosti uradnikov pravnikov, in sam policijski načelnik Bedeković je užival, če so pred njim mučili jetnike.

Janez Kocmur:

Brez naslova

(Nadaljevanje.)

Pele so izvršbe. Stalna omizja so si pripovedovala o njih za zabavo; spadalo je tako rekoč v sestav dnevnega reda, brskati po zasebnem življenju igralca, kadar je bil govor o gledališču. Vselej je bil na vrsti tudi njegov prejšnji poklic, češ: »Lahko bi izhajal, če bi živel kakor se spodobiti; če ne more, naj gre nazaj k vrtnariji...« Poklic igralca so si predstavljali kot nekako rokodelstvo, ki se izučil in izvršuje z obrtnim listom v okviru.

Novica, da je ta ali oni zarubljen, da mu je odpovedano stanovanje, ker ni plačal najemnine, je šla od ust do ust kakor olimpijski ogenj. Spadalo je k nekakemu dobremu tonu, vprašati gostilničarko, če ji igralec, ki ga ima na hrani, v redu plačuje.

Naj bi bil kdo še tako sposoben, ocena njegova še tako ugodna, meščan ga je cenil manj od svojega pisarja. Merilo za ugled sta mu bila njegov prejšnji poklic in — žep. »Grem rajši v cirkus; krojača gledam lahko v gostilni.« Ali: »Cigararic in knjigovezov ne bom hodil poslušat.« Vrh vsega je prihajalo pri slovenskih igralcih do veljave še staro pravilo, da na domačih tleh ni nihče umetnik. Kdor je mogel, je obrnil slovenski Taliji hrbet. Kot umetnika ga je priznala šele tujina.

Izmed vseh je bolelo preziranje najbolj Antona Verovška; zato se je ognil veljaške družbe, če je le mogel. Poznalo se mu je že na zunaj, da samotari. Stopal je počasi in zamišljeno, se pogosto ustavljal in ozrl, ne da bi videl mimo idočee. Stojječ je stegnil roke, da so stopile manšete iz rokavov, jih počasi uprl v bok, pogled uprt v tla. Pri tem je govoril polglasno, bodiši da je memo-

»Zagrebački list« navaja nato še več imen policijskih uslužbencev, ki so si skušali s trpinčenjem hrvaških političnih jetnikov dobiti priznanje in napredovanje. Spominja se Stipe Javora in njegove strahovite obtožbe zoper zagrebško policijo, spominja se pretepanih študentov, delavcev in kmetov, zlasti podravskih kmetov, od katerih so nekateri zblazneli zaradi mučenja na zagrebški policiji. Nadalje zahteva, da je že kedaj treba potegniti zaveso izpred številnih »samomorov« političnih jetnikov, ki se niso sami morili, ampak so bili umorjeni in vrženi skozi okna policijskih zaporov. Celo žene in hčere političnih jetnikov so bile mučene na najstrašnejši način, žaleč pri tem njihne občutke kot žen in mater. Tudi v tem pogledu navaja »Zagrebački list« nekaj imen, med njimi učiteljice gospe Franjice Budak, ki je bila mučena, a njeno stokanje so poslušali njeni štirje otroci v sosednji sobi.

O teh hudodelstvih so bili poučeni vsi »odločujoči« činitelji, ki pa niso prav nič storili, da bi se stvari preiskale, tudi na posebno dr. Mačkovo zahtevo in pritožbo ne. Zdaj, ko so Hrvatje dobili samopravo, so pa takoj uvedli preiskavo, in poskrbljeno bo, da ne bo nobenemu krivcu prizaneseno.

Mali zapiski

Nobene majorizacije več!

Jugoslovenski hegemonisti, kakor dr. Gjorgje Tasić, se še zmeraj radi igrajo s formalno-pravno trditvijo, češ da je sedanja uredba o banovini Hrvaški samo začasna, dokler ne bo sprejeta nova ustava. K temu pripominja »Hrvatski dnevnik«:

Če se ta začasnost tako razume, je ne oporekamo, zato pa moramo opozoriti, da se more stanje, ustanovljeno s to uredbo, spremeniti samo s tako ustavo, ki bo sprejeta brez majorizacije, to je za katero bo glasovala večina Hrvatov. Nobene spremembe, na katero ne bi pristali odgovorni zastopniki hrvaškega naroda, ne bo hrvaški narod sprejel in če bi opazil, da gre za izigravanje, bi ne znal samo ohraniti plodove dosedanjih bojev in muk, ampak iti še dalje.

Švicarski dnevnik prepovedan na Slovaškem.

Vodilni švicarski dnevnik »Neue Züricher Zeitung« je bil že davno prepovedan v Nemčiji, letos tudi v Italiji. Seveda je bil prepovedan tudi na Češkem takoj po zasedbi. Sedaj je tudi slovaška vlada prepovedala njegov uvoz.

Navzkrižje načel

»Jutro« je zadnji torek prineslo poročilo o govoru dr. Šmajda na shodu JRZ na Jesenicah, ki ga je posnelo po našem listu, ne da bi bilo navedlo vir, kakor zahteva to vestnost, dostojnost in zakon, in kakor je tudi sicer pri njem navada. Očitno se je zbal, da bi z navedbo vira prekršilo svoje načelo, da našega lista ne omeni, razen zmerjaje. Nam je seveda prav v kratek čas, kako so jutranja načela samodejno prišla navzkriž.

Pridobivajte nove naročnike!

riral vlogo, ali se prepiral z upniki. Pozdrav znanca ga je zdramil šele čez čas: ozrl se je, pomislil in odzdravil. Take trenutke ni bil za razgovor.

Rad pa je hodil v družbo, kjer se je čutil svobodnega, svojega med svojimi. Po postavi hrust, bobnečega glasu, je bil v občevanju nežen ko otrok. Beseda mu je tekla po fajmoštrsko, vendar brez patosa, ki ga srečujemo pri tolikih igralcih. Razjarjen je široko zamahnil, udaril pa k večjemu ob mizo.

Bil je silno občutljiv, zadostovala je že najrahlejša beseda, da je vzrožil. Najhitreje je vzrastel v družbi, ki ga je gostila. Tedaj je planil: »Saprrrment! Ali me imate za pajaca?!« Toda je samo pogledal, utihnil in se usedel. V resnici ni bil tako strašen, kakor je bil videti, čeprav se je tresel od jeze. Če je bil zraven kdo, ki mu je zaupal, se je opravičil, toda nikoli takoj. Prej se je moral ohladiti. Pri tem so mu večkrat stopile solze v oči.

Bolan se je redko naslonil na bolniško blagajno. Imel je precej prijateljev med zdravniki, ti so ga zdravili zastoj in mu preskrbovali tudi zdravila. Nekoč, leta 1915., je pa prišel vseeno. Spominjam se samo tega primera. Povabil me je z dopisnico na svoj dom v Gosposki ulici, da se domeniva.

»Ja, le glejte, takole stanujem; tukaj se človek lahko ubije.« me je sprejel, ležeč v postelji. Stanovalec je pritično v majhni sobici, vhod teman, da bi si res lahko polomil noge. »Koliko mi gre, če se oglasim za bolnega?« je vprašal. »Jej, jej, tako malo,« je zatarnal, ko mu povem. »Vzemite mi, da me je sram take amožne... Ja, pa ne morem drugače, res ne morem,« je nadaljeval. »Sedaj potrebujem denarja... Z zdravili ne gre več... Zdravniki svetujejo morje, sonce, jug... Jej, jej, jaz pa tak revež... Sedite, prosim, da se pogovoriva.«

Sokol za narodno enotnost

Predzadnjo nedeljo je zboroval »Savez Sokola« (ne morebiti Sokolska zveza) v Belgradu. Sprejel je tudi resolucijo, ki poudarja, da bo ostal zvest svoji vodilni misli o narodni enotnosti.

Upamo, da se potemtakem noben Sokol ne bo več čudil, kar je rekel dr. Maček, kar so sklenili Hrvatje glede njega.

In morebiti začnejo še pohlevni Slovenci razmišljavati o celi stvari.

Hrvaški denar se bo poslej nalagal na Hrvaškem.

»Hrvatski dnevnik« poroča, da bo Osrednji urad za zavarovanje delavcev poslej nalagal ves denar, nabran na področju banovine Hrvaške, v »štedionico banovine Hrvatske«.

Kakor je znano, to načelo glede denarja slovenskih delavcev ne velja, njihov denar je še zmeraj večinoma naložen izven Slovenije. Prav tako velja še zmeraj, da morajo »aktivni« okrožni uradi, to se pravi tisti, ki strogo izterjujejo prispevke, podpirati »pasivne«, to se pravi tiste, pri katerih prispevkov ne plačujejo niti pravčasno niti vseh. Najbolj »aktiven« je seveda slovenski okrožni urad.

Dobro bi bilo, če bi Hrvatje načeli tudi to vprašanje, sicer se ne bo zganilo z mesta. Prav tako bi bilo dobro, če se začne izvajati edino pravilno načelo, naj se denar nalaga tam, kjer je bil zbran, tudi glede vseh drugih zavodov, kakor pri Državni hipotekarni banki, pri Poštni hranilnici in drugod.

In seveda pri — fondih!

Uspehi slovenske politike.

V letošnjem prvem polletju se je kakih deset večjih industrijskih podjetij preselilo iz Slovenije na jug. Prav ta čas se nahajata spet v Mariboru dve slovenski industriji v likvidaciji.

V Belgradu pa je bilo izdanih letos 56 dovoljenj za ustanovitev novih industrijskih podjetij.

Povišanje delavskih dajatev

Novo vodstvo Delavskih zbornic je predlagalo povišanje prispevkov za zbornice od treh na štiri odstotke. Povišek je v zvezi z večjimi izdatki, zlasti za novo osebje.

Pospeševanje gozdarstva.

Banovinski odbor za propagando gozdarstva v Ljubljani prosi vsa vzgojna, kulturna in podobna društva, vse javne korporacije in ustanove in vse privatnike, da sodelujejo pri propagandi gozdarstva v dnevih od 22. oktobra do 5. novembra 1959.

V teh dnevih naj bodo v šolah in drugih primernih prostorih predavanja o gozdarstvu, na terenu pa pogozdovanje goličav in praktični pouk o gojitvi in izkoriščanju gozdov.

Propagando te jeseni je treba voditi pod geslom: »Gojimo drevje, gozdove in gaje kot zaščito pred zračnimi napadi.«

Pojasnila dajejo banovinski odbor in okrajni odbori za propagando gozdarstva.

Govoril je dolgo, izpovedal se je kakor otrok. Ta mož, ki sem mislil o njem tudi sam, da se vsaj pri jedi ne zapusti, pogosto ni jedel po cele dneve. Ali je pa kupil kruh, šel domov in ga pojedel skrivaj. »Za beraško plačo, ki jo ima, mora človek varovati dekorum. Hudič naj vzame tak dekorum!« Včasih ga je podprl tudi Cankar; rekel je: »Veste, z njim pa res rad pokrokam, z njim se razumeva še najbolje. Samo to me jezi, ko pride pa pravi: 'Na', in mi stlači v žep. Če hočem seči še sam, me udari po roki: 'Kaj boš šlatal; boš še lahko zapravil!'. Veste, če bi to naredil kdo drug, bi ga; njega pa poznam... Pa Etbin Kristan je tudi mož... Pa kaj se hoče, ko smo pa vsi skupaj reveži...«

»Ja, da ne pozabim... še eden je, ki sem mu hvaležen,« se je domislil. »Klerikalec gor, klerikalec dol — mož me je rešil najtežje skrbi. Veste, enkrat sem se razgovarjal z dr. Peganom kakor sedajle z vami. Mož je šel in preskrbel mojemu sinu deželno podporo, da lahko obiskuje Mahrovo šolo. Pomislite: šeststo kron na leto! Toliko ni storila zame vsa liberalna frakarija skupaj...«

Kramljala sva še nekaj časa. Zdajci se obrne k zidu, zarije glavo v blazino in odmahne z roko. Stopim bliže k postelji, meneč, da mu je slabo. Odmahne še enkrat: »Prosim, pojdite.« Mož je jokal.

Čez nekaj dni se oglasi z Lokruma pri Dubrovniku, zakaj mu blagajna ne pošlje denarja. Pisal je robato; čerka ne pozna finih odtenkov žive besede. Bil je brez beliča. — Ali smrtni angel je že sešteval njegove dneve, hrast je omahnil, južno sonce je zasijalo prepozno.

(Dalje prihodnjič.)